

Р Е Ц Е Н З И Я

от **проф. д-р Андроника Мартанова**, сектор Екранни изкуства, Институт за изследване на изкуствата, БАН (andronika.martanova@gmail.com, ORCID:0000-0002-5304-4408, научно направление 8.4. „Театрално и филмово изкуство“)

за дисертационен труд – ОНС „доктор“ на

Мария Георгиева Симеонова

ВИЗУАЛНО ВЪЗРАЖДАНЕ НА ЯПОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА
В КИНОТО НА 21-ВИ ВЕК

Научен ръководител: **доц. д-р Вяра Василева Николова**

по направление/ докторска програма

2.1. ФИЛОЛОГИЯ, ЛИТЕРАТУРА НА НАРОДИТЕ НА ЕВРОПА, АМЕРИКА, АФРИКА,
АЗИЯ И АВСТРАЛИЯ (ЯПОНСКА ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА)

**катедра Японистика, Факултет по класически и нови филологии,
СУ „Св. Кл. Охридски“**

Съответствие на процедурата на законовите изисквания

Настоящата рецензия е изготвена съгласно Заповед РД-38-642/18.11.2024 г. от ректора на СУ „Климент Охридски“ - проф. д-р Георги Вълчев. Всички представени документи от кандидата са в съответствие с нормативните и законови уредби (Правилник на СУ за условията и реда на придобиване на научни степени и академични звания; ЗРАСРБ и допълнителни, свързани с процедурите разпоредби и актове). Не са открити нарушения. Няма доказани данни за плагиатство. Спазени са изискуемите срокове и необходимите реквизити за публична защита са налице (дисертационен труд, автореферат, CV, публикации и др.). Авторефератът отразява коректно съдържанието на дисертацията.

Биографични данни, академично развитие на кандидата и лични впечатления

Докторантката Мария Георгиева Симеонова е завършила бакалавърска степен по маркетинг в УНСС (в периода 1997 – 2001 г.), след което и магистратура в същия ВУЗ – този път по публична администрация. По настоящем е библиотекар в Централна библиотека на БАН; и също така журналист в студентското радио „Реакция“ - организатор, редактор и водещ в предаването „Friday Chopsticks“ - към ФЖМК, СУ. Нейните хуманитарни и кино

интереси към източните култури - и особено към Япония (!) датират отдавна и са част от практиката ѝ в младежката онлайн медия.

Нещо повече – заниманията активно да списва кратки ревята (под авторски псевдоним) и мнения за японски филми във форума на Eastern Spirit (доста посещавана територия от любителите на азиатско кино, предвид лошите дистрибуторски практики в България) я правят нещо повече от фен на японската кинематография. Мария Симеонова е следен автор, който показва много добър вкус, афинитет и разбиране към филмовото богатство най-вече на съвременното японското кино. Признавам, като професионалист, че не веднъж съм следвала с любопитство нейните препоръки, тъй като не винаги е възможно всичко непрекъснато да следим. В този смисъл, поемането по нелекия път на докторант е някак логично продължение на нейните занимания и най-удачното място за задълбочаване на познанията е именно в катедра „Японистика“ към ЦИЕК - ФКНФ, СУ. Позволявам си точно в началото на рецензията да напиша и личните си впечатления, защото смятам, че така е почтено и коректно.

За времето на докторантурата, Мария Симеонова е участвала в различни научни конференции, в резултат на което е апробирана работата ѝ по дисертационния труд. Кандидатът има четири публикувани текста:

1 - „Литература и кино в едно: Краткият разказ на Осаму Дадзай „Бягай Мелос!“ и неговият анимиран образ“ (2020); **2** - „Нацуме Сосеки: Десет нощи сънища – символи и образи“ (2020); **3** - „Семиотика и интеркултурни аспекти при превода от литература в кино. Краткият разказ на Рюноске Акутагава „Паяжинката“ и визуализацията му в анимираната поредица „Вечнозелената литература“ (2021). **4** - Четвъртият текст е в съавторство с нейната научна ръководителка – доц. д-р Вяра Николова и на английски език: „Literary Texts Through Vision or Reflections on the Sensory Perception of Fiction“ (2020), който е рефериран и индексирал в световната научна база данни *Web of Science*. Предвид новите наукометрични изисквания на МОН и предизвикателствата пред хуманитаристиката, мисля че това е важно да се открие, още повече, че докторантите рядко полагат усилия (колкото и да са подкрепяни от научните ръководители) да публикуват на такова по-високо ниво, това в екип с опитен изследовател.

Под ръководството на доц. Николова (Мария Симеонова е нейният първи докторант, да отбележа) – е заснет и късометражния „Хина“ по проект „Аудио-визуална адаптация по

мотиви на художествени произведения от съвременната японска литература“, с финансовата подкрепа на ФНИ НИС, Договор № 80-10-186 / 06.04.2021 г. към ФКНФ.

Цялата тази производителност затвърждава мнението ми, че катедра „Японистика“ е място, в което се стимулира творческия растеж на докторантите, като се подкрепят артистичните практики. Всъщност, и чрез тях се навлиза в дълбочината и многоаспектността на японската култура, история, литература, изкуства.

Научни интереси, дисертационен труд и приноси на кандидата

Мария Симеонова ни представя в настоящата процедура един доста обширен дисертационен труд озаглавен *„Визуалното възраждане на японската литература в киното на 21-век“*.

Текстът е в общ обем от 306 страници, от които 201 са чист текст. Добре структуриран и логично разпределен в увод, три големи глави с множество подглави, заключение. Научният апарат е с 332 бележки под линия, библиографията наброява 189 източника на различни езици (български, руски, английски, онлайн публикации и видео източници). В нея са посочени водещите трудове на фундаментални автори в полето на мислене на японското кино: Ноел Бърч, Кейко Макдоналд, Марк Шилинг и др. Открити са и важните изследвания на българската японистична школа, които намират своето приложение в дисертационния труд.

Забележително е, че докторатът има **осем приложения**, които прецизно, много добре показват и предварителната изследователска работа, която е извършена от докторанта. Те са свързани с представяне в таблици на японските екранизации и литературни произведения, *получили международни отличия* в периода 2001-2020 година; японската литература *преведена на български език*, които са станали първооснова за екранна трансформация в същия период; *националните награди* за най-добър японски филм в направлението на екранизацията; *показ* на кинотворби в същата тематика в рамките на „Панорама на японското кино“ у нас, „София филм фест“, „Синелибри“ (впрочем има и интервю с Александра Александрова, изпълнителен директор на кино-литературния форум, който няма аналог в България); особен акцент е поставен върху творбите по произведенията на *Нацуме Сосеки* – това е свързано с глава от труда; *таблица-индекс* на японски и чужди автори, фигуриращи в дисертацията.

Обръщам внимание на тези приложения защото са колосален труд, сами по себе си приносили и показват статистика, която малко опитни изследователи ще се наемат да събират. *В този аспект дисертационният труд се откроява и със своята научно-приложна перспектива.*

Организирането на дисертацията „Визуалното възраждане на японската литература в киното на 21-век“ определено е било предизвикателство както за дисертанта, така и за неговия научен ръководител – предвид огромното изследователско поле. Ето защо искам да поздравя за усилията и доц. д-р Вяра Николова и кандидата Мария Симеонова.

Дисертацията на места гравитира повече към кинознанието, но ясно си личи все пак центрирането в общото японо-културологично поле. И нека не забравяме, че Мария Симеонова не е нито специалист киновед, нито специалист японист.

Темата за екранизацията е вечна и актуална от самата зора на кинематографа и позволява да се приеме като ризоматична-херменевтична система: откъдето и да я погледнеш, през различните ъгли на хуманитарното знание, винаги ще се намерят разнородни инструментариуми за анализ. В този ред на мисли, методологията за дисертационния труд е удачно избрана, включвайки себе си систематично събиране и обобщаване на данни, исторически подход в компаративистична перспектива, описателност на теми, сюжети, фокуси и анализ върху определени творци и творби (впрочем не само от игралното, но и от анимационното кино – което по своему изисква друг тип подготовка на изследователя заради разликите в изразните системи!), анализ, построен върху историята, семиотика, литературознанието, кинознанието, културология. Балансът на тази мултидисциплинарност е сложен, но си личи прилежността на докторанта в неговото „опитомяване“. Тук дори бих казал, че на места дори има леко „разливане“ на експозетата, можело и в по-стегнат вариант да се организира.

Работено е по дедуктивен принцип от общото към частното, което е едно отлично класическо решение. Намирам, че целите, задачите, обектът на изследване са много ясно дефинирани. Проследени са множество автори, включително и български, които са допринесли за видимостта, разбирането, популяризирането и вникването в духа и еманацията на японското кино. За България това е доайен проф. д.н Вера Найденова (НАТФИЗ, чиято ученичка съм), киновед-ерудит, която не веднъж е подчертавала

вдъхновението и синергичността си с проф. д.ф.н Бойка Цигова от Японистика. Впрочем *първа глава* именно е съсредоточена, по дефиниция, върху прегледа на цялостната литература свързана с темата японска екранизация. Зададена е доста подробно теоретичната рамка. Докторантката много добре е напипала сложността на природата на екранизацията: *акт на превод от езика на литературата на езика на киното*. Ясно са изведени основните наблюдения: двойното авторско начало – на писателя, но и на режисьора/сценариста – тоест субективния поглед на прочит през оптиката на кинематографа; екранизацията като възможност за развитие на драматургичните модели и популяризиране на литературните първообрази; възможностите за пренос на литературния текст в различна културна и исторична среда, играта на хронотоп в локусите на създаване (геният на Куросава идеално зададе тон с филмите си по Шекспир, Горки, Достоевски).

В този сегмент малко пресилени и леко наивни обаче ми се виждат съжденията за общочовешките идеи и размисълът върху нравствените категории. Защо правя тази *забележка* – защото и оригинален сценарий, не стъпващ върху литературна първооснова, може да импонира в универсалността и етиката. Като аудиторията – и локална, и глобална, с лекота може да се идентифицира с персонажите. Може би поантата, която Мария Симеонова е искала да сложи тук е през естетическата реализация – тоест чрез визуалните внушения, инспирирани и валидирани през екрана, да се изведат наднационалните японските стратегии на наратива.

Втората глава на дисертационния труд е историческа и проследява дългия е нееднозначен път на японското кино през трасетата на литературата. За мен е особено интересна не толкова през историята на киното, която много почтено е разписана и обговорена от докторантката, а в акцента и фокуса върху 21 век. В тази част от дисертационния труд Мария Симеонова набляга на артистичните и индустриалните практики, полижанровата специфика, тенденциите в контекстите на литература/филмотворчество,. Но и върху други отличителни сегменти, открояващи японското кино и литература: проблеми на естетиката, семиотиката на киното, заиграването с тематични кръгове еднакво интересни за четящата, но и гледаща аудитория в страната, но и на международните форуми; националната характеристика на съвременния японски кинематограф по отношение на екранна изразност, жанрови системи, интертекстуалност и изконни художествени категории. За прегледност заглавията от 2000 година насам са

подредени по години. Кое то от своя страна е още един много прегледен компонент в рамките на втората глава.

Интересна е споменаването на връзката театър (тоест драматургичен текст) и киното - за малко засегната (с.121), както и някои вметки по отношение на манга/кино колаборацията. Изводът, който прави докторантката (с.144 от труда), намирам че е релевантен: *„В много случаи японските филми изследват емоции и чувства чрез нов, различен поглед върху вече познати теми. Това с особена сила важи за адаптациите по художествени произведения, чийто нов вариант се преобразява така, че да пасне на съвременните условия и реалности.“* Релевантен не само по отношение на чисто японското кино, но и дори за автори, които влизат с лекота в тази художествена система – като Вим Вендерс в „Прекрасни дни“.

Трета глава е най-задълбочената и интересна в труда по отношение на аналитичността. Тя е озаглавена „Текст и визия – литературното произведение „Десет нощи сънища“ и филмовата му адаптация“ – излиза от огромния „кино- литературен японски океан“ за да се съсредоточи по метода на case studies върху конкретен казус. Разказът на Нацуме Сосеки е обоснован като избор така: *„Разгледаният пример е благодатен материал за изследване, тъй като в основата си е сегментирано и пресъздадено на голям екран. Инструментите, чрез които писателят предава посланията си, отправят към богати сюжетни линии, множество метафори и символи от източната и западната култура. В пресъздаването на някои герои се вижда и отражение на живота на самия автор. Що се отнася до филмовата екранизация, съвременните майстори използват възможностите на новите технологии, за да представят на зрителите една различна вселена от образи и идеи, богата на препратки и кодове.“* (с. 147 от труда). Даже самата тема – Нацуме Сосеки и киното си е достойна за отделна дисертация.

Мария Симеонова се отгласква от иносказателността за да направи множество кросреференции с различни културни образци (например от Китай), през фундаменталните разработки на Мирча Елиаде, трудовете на проф. д-р Гергана Петкова от катедра „Японистика“ обвързани с вълшебната приказка (още един фундамент на Проп, много важен за екранната драматургия въпреки). Ризоматичният потенциал на творбата на Нацуме Сосеки е разгърнат през безкрайните възможности на екранизацията. Открити са творбите на големите майстори – като Акира Куросава, Такаши Шимидзу, Кон Ичикава и

други, както и на аниматорите Масаки Кавахара и Йошитака Аmano. Анализите са коректни и представят многооизмерен прочит по оста *литература-кино*.

Тук обаче бих искала да направя следната **забележка** – подглавата, част от трета глава, свързана с представените в България екранизация, за мен се къса от цялото много качествено представяне на Нацуме Сосеки в кинокултурата на Япония. На тази последна част не ѝ е мястото там. В рамките на публичната защита докторантката може да мотивира избора си защо не е обособена отделно, или не е част от първа или втора глава. Всъщност това е и **моят първи въпрос** към нея, в качеството ми на рецензент.

Вторият въпрос е свързан с личната ми съпротива за словосъчетанието „визуално възраждане“ при оформянето на заглавието. Бихте ли мотивирали този избор, защото чисто изследователски това заглавие на мен ми звучи някак преекспонирано, навяващо и мисълта за забравя. Дава интенции като „киното връща паметта за литература и възражда чрез екрана нещо което е било поробено, в сянка, замръзнало в историческото си битие“. Не ми седеше убедително докато четох и дисертацията.

Приемам заключението на труда на Мария Симеонова, както и изложените приноси като съвсем адекватни към постигнатите резултати.

Въпреки горните забележки и субективните ми критически „възпаления“ намирам труда са важен и ценен в диалоговото поле на литературознание-японознание-кинознание. Разбира се, стимулирам да бъде издаден като книга, но би било добре да се оправят някои малко грешки (стилистични, езикови), да се стегне изложението. Като цяло дисертацията е много лека и приятна за четене, но на места се усеща „лекото залитане на фена“. В което има чар, но все пак сме в академична среда. А това с една добра редакция може да се изчисти.

Все пак са важни други критерии: успешният опит да се систематизира и организира огромен материал, който и да се подчини на научната разработка. Отлично е познаването на Мария Симеонова по отношение на японската кинематография, ясно видим е стремежа ѝ за задълбочаване на знанието в избраното поле.

Трудът е значим, колосален като усилие предвид професионалната подготовка (бакалавърска и магистърска степен в УНСС) на докторанта. Тук отново искам да акцентирам и на *високата му научна-приложна стойност, която оставя видима и трайна следа за кинопроцесите не само в Япония, но и по отношение на културната комуникация*

между Япония и България (през призмата на показ на филми от Страната на изгряващото слънце). Тези данни, изложени от докторантката, ще се ползват занапред и в бъдещи научни разработки и ще спестят много труд на изследователите след нас. Наясно съм, че е било предизвикателство, трудо- и времеемък процес, така че отново поздравления и за научния ръководител и неговия възпитаник.

И накрая, трябва да признаем следното: киното в съвременната епоха връща към четеното. Киното не може да живее без добрата литературна основа. Това много ясно личи и в дисертационния труд. Осъзнат е процесът на превод между текстуалните и визуалните езици. Не лека задача за режисьори и сценаристи, които просто могат да удавят творбата в бърливост, а това вече няма да е кино. И много е радващо, че Мария Симеонова бяга от елементарната оценка, която понякога съпътства обикновения зрител/читател при екранизацията *„Ами книгата е по-хубава...“*.

Финална оценка: Предвид прецизността, значимостта на темата, приносите и актуалността на труда *„Визуалното възраждане на японската литература в киното на 21-век“*, без колебание предлагам на членовете на научното жури на Мария Георгиева Симеонова да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен **„ДОКТОР“**.

София, 28.01.2025

Проф. д-р Андроника Мартонова